

TAALinterventies BINNEN DE GEZINSAANPAK VAN LAAGGELETTERDHEID

verslag van de expertmeeting op
10 januari 2020

COLOFON

OPDRACHTGEVER

Stichting Lezen. De expertmeeting en het verslag zijn mogelijk gemaakt door een bijdrage vanuit het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen (Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek)

TEKST

Bea Ros, Zunneberg & Ros Tekstproducties

REDACTIE

Hermien Lankhorst

VORMGEVING

Ingrid de Jong

FOTO'S

Beeldbank landelijke huisstijl de Bibliotheek

VOOR MEER INFORMATIE

info@lezen.nl

kunstvanlezen.nl | lezen.nl | kb.nl | leesmonitor.nl

Maart 2020

'Een taalarme start geeft kinderen een achterstand die moeilijk in te halen valt.'

Gerlien van Dalen
Directeur Stichting Lezen

Less is more. Oftewel: kies een duidelijke focus als je taalarme gezinnen wilt ondersteunen. Dat is een van de lessen die leesbevorderaars en leesonderzoekers deelden tijdens de expertmeeting van Stichting Lezen over een goede gezinsaanpak voor laaggeletterdheid op vrijdag 10 januari 2020.

Opgroeien in een taalrijke thuisomgeving legt een stevig fundament voor een soepele schoolloopbaan. Of zoals Gerlien van Dalen, directeur van Stichting Lezen, het in haar opening van de middag zei: 'Een taalarme start geeft kinderen een achterstand die moeilijk in te halen valt.'

Deze kinderen kunnen later hun achterstand weer doorgeven aan de volgende generatie. Om deze 'cyclus van laaggeletterdheid' te doorbreken, moet je het probleem in de kiem smoren. Bijvoorbeeld door ouders met jonge kinderen te ondersteunen, zoals gebeurt binnen het domein Taal en Gezin van [Tel mee met Taal](#). De expertmeeting is bedoeld om te ontdekken wat werkzame elementen zijn in zo'n gezinsaanpak. Van Dalen deelde als opmaat haar goede voornemens voor 2020: 'Meer werk maken van het ondersteunen van gezinnen en alle kinderen de kans geven om taalvaardig te worden.'

Leesklimaat

Voor goede ondersteuning is zicht op gezinnen belangrijk. In zijn [lezing](#) maakte Roel van Steensel, bijzonder hoogleraar Leesgedrag (VU), duidelijk dat je daarbij verder moet kijken dan je neus lang is: 'Wat ouders doen, is minstens zo belangrijk als wat ze zijn.' Ofwel niet de etnische herkomst of sociaal-economische positie (SES) van ouders is doorslaggevend, maar hun taal- en leesgedrag.

Van Steensel en collega's onderscheiden drie profielen: gezinnen met een rijk leesklimaat, een beperkt leesklimaat en een kindgericht leesklimaat. In die laatste groep zitten ouders die zelf weinig lezen, maar wel het belang van voorlezen en praten met hun kind onderkennen. Deze groep blijkt opvallend veel migrantenouders te tellen; de eerste groep bestaat vooral uit witte, hoogopgeleide ouders. Kinderen van deze twee groepen ouders scoren het beste op lezen in groep 3 van de basisschool, maar de kinderen met een beperkt leesklimaat thuis blijven achter: dit is dus de doelgroep voor preventieve ouder-kindprogramma's.

De effecten van dergelijke programma's wisselen nogal, zo blijkt uit de [meta-analyse](#) (op basis van 56 onderzoeken) die Van Steensel samen met collega's uitvoerde. Bovendien lijken effecten op langere termijn vaak uit te doven. Maar kijkend naar programmamakenmerken kwamen er wel enkele succesfactoren naar voren. Zoals *less is more*. 'Een eenduidige focus werkt beter', vertelde Van Steensel. 'Richt je bijvoorbeeld alleen op voorlezen of alleen op activiteiten voor ouders thuis in plaats van ook op school. Je moet ouders niet overvoeren met van alles en nog wat.'

Programma's die ruimte bieden voor maatwerk sorteren gemiddeld ook grote effecten: 47% van de kinderen gaat daarbij vooruit in lezen en taal. Best weinig, vonden sommige aanwezigen, maar Van Steensel maakte duidelijk dat dit wel degelijk grote resultaten zijn. 'En 100% is een utopie.'

'Wat ouders doen, is minstens zo belangrijk als wat ze zijn.' Ofwel niet de etnische herkomst of sociaal-economische positie (SES) van ouders is doorslaggevend, maar hun taal- en leesgedrag.'

Roel van Steensel, bijzonder hoogleraar Leesgedrag (VU)

Zeven stappen

Less is more is ook [de boodschap van Martine van der Pluijm](#). 'Te veel willen is een valkuil en struikelblok.' Ze doet aan de Hogeschool Rotterdam promotieonderzoek naar hoe leraren samen met laagopgeleide ouders kunnen werken aan een taalrijker thuismilieu. Uit haar reviewstudie (op basis van 28 onderzoeken) komt naar voren dat eenvoudige taal- en spelactiviteiten van ouder en kind samen effectief zijn. 'Bijvoorbeeld je kind dagelijks laten vertellen wat het gedaan heeft op school kan als eerste stap al genoeg zijn.' Verder blijken een combinatie van aanmoedigen ('sensitieve communicatie') en vragen stellen effectief, evenals, wederom, maatwerk. Voorlezen als activiteit is vaak een brug te ver, en boekt daarom minder positieve resultaten. Van der Pluijm illustreerde dat met een filmpje waarin een moeder die overduidelijk geen ervaring met boeken heeft, hakkend het colofon voorleest en vervolgens het prentenboek snel doorbladert, haast opgelucht omdat daar geen woorden in staan. Van enige interactie met haar zoontje is geen sprake. Resultaat: een gefrustreerde ouder en een verveeld kind. 'En toch geven leraren vaak als eerste tip aan laagopgeleide ouders: ga voorlezen. Dat is dus niet altijd handig.'

Om leraren te helpen hun samenwerking met ouders te verbeteren ontwierp Van der Pluijm [Thuis in Taal](#). Dit is een aanpak met zeven stappen: (1) ken de taalomgeving thuis, (2) bepaal de koers van collega's en ouders, (3) werk aan wederkerige relaties ('ouders hebben bevestiging nodig'), (4) zorg voor interactie en passende ouder-kind-activiteiten ('bijvoorbeeld samen memory spelen, het gaat om plezier en interactie'), (5) ondersteun de rol van de ouders, (6) geef taal prioriteit, en (7) help ouders taal uit te breiden. Uit de eerste praktijkervaringen blijkt dat deze aanpak werkt, mits er een duidelijke focus is en leraren de activiteit stapje voor stapje complexer maken.

Weerstand verminderen

We kunnen wel duwen en trekken aan ouders om hen de leeskloof over te krijgen, maar wat zijn nou psychologische mechanismen om daarbij in het vizier te houden? Daarover ging de laatste [plenaire lezing van gedragspsycholoog Leonie Venhoeven](#) (adviesbureau D&B).

Een zo'n mechanisme liet ze de zaal zelf ervaren: hoe snel zie je de afwijkende emoticon in een veld van uniforme gezichtjes? De les: negatieve zaken vallen sneller op dan positieve. Met deze zogeheten *negativity bias* moet je rekening houden als je mensen in beweging wilt krijgen.

En houd ook rekening met de psychologische basisbehoeften van mensen: energiebehoud ('verandering kost meer moeite dan niets doen, daarom is het zo moeilijk om goede voornemens te verzilveren'), zekerheid, verbondenheid, autonomie ('Hoezo dat moet ik doen?! Dat bepaal ik zelf wel!') en positief zelfbeeld. Wil je ouders verleiden tot ander gedrag – bijvoorbeeld meer praten met hun kinderen of taalspelletjes doen – dan is het verstandig om in te spelen op hun intrinsieke motivatie, weerstand te voorkomen en het hen gemakkelijk te maken. Voorkom bijvoorbeeld dat ouders het idee krijgen dat ze het verkeerd doen of slechte ouders zijn, want dat geeft een knauw in hun zelfbeeld en roept weerstand op. Kies voor ouders concrete en haalbare activiteiten en zorg dat ze routine opbouwen door deze op een vast moment te doen, zoals dagelijks na school of na het eten samen een spelletje memory doen. Zorgen voor (een gevoel van) beloning is ook belangrijk.

Motto's en knuppels

Na de plenaire lezingen bogen de deelnemers zich in vijf themagroepen over de valkuilen en vuistregels voor een gezinsaanpak. Hoe breed de discussies ook, uiteindelijk kwamen uit de groepen enkele duidelijke rode draden naar voren, waarin ook echo's van de plenaire lezingen doorklonken:

'Wil je ouders verleiden tot ander gedrag – bijvoorbeeld meer praten met hun kinderen of taalspelletjes doen – dan is het verstandig om in te spelen op hun intrinsieke motivatie, weerstand te voorkomen en het hen gemakkelijk te maken.'

Leonie Venhoeven,
gedragspsycholoog
(adviesbureau D&B)

Breng een duidelijke boodschap

Ouders krijgen bij consultatiebureau, opvang en school te veel verschillende adviezen te horen. Vanuit de themagroep Meertaligheid kwam een mooi motto als eenduidige boodschap: 'Praat veel met je kind en lees voor in de taal van je hart. En geef je kind daarnaast de gelegenheid om het Nederlands veel te horen.'

Duidelijke doelen zijn ook belangrijk. Dat bleek in de themagroep Gedragsverandering. Wanneer wordt iets een gewoonte, vroeg Anne Heinsbroek (VoorleesExpress) zich af. Waarop Venhoeven met een tegenvraag antwoordde: 'Wat is de beoogde gewoonte? Wil je dat er wekelijks iemand komt voorlezen in een gezin of dat de ouder zelf gaat voorlezen? De eerste gewoonte valt weg, zodra de vrijwilliger niet meer komt.'

Stel haalbare doelen en zet kleine stapjes

Dat veel programma's niet de gewenste (langetermijn) resultaten hebben, heeft ook te maken met het overvragen van ouders. Zie het al genoemde advies om thuis veel voor te lezen. Verandering begint met kleine stapjes, luidde dan ook het motto van Venhoeven in haar themagroep: 'Maak het klein. Dat kan een verlies lijken, maar het helpt je om doelen te verwezenlijken. En weet dat je nooit 100% gedragsverandering zult kunnen bewerkstelligen.'

De themagroep over taalontwikkeling had een aanpalend advies: 'Doelen bereiken kost tijd, als je mensen opjaagt, krijgen ze het gevoel te falen.'

Maatwerk: stem af op behoeften van ouders

Dit advies, al genoemd door de onderzoekers, kwam uit elke themagroep terug. Professionals werken nog te vaak aanbodgericht en vinden het moeilijk af te wijken van hun programma. Ze verzuimen te kijken of ouders wel puf hebben voor een interventie. Dat bleek bijvoorbeeld uit [het onderzoek naar de VoorleesExpress](#), vertelde Heinsbroek: 'Veel gezinnen waar wij mee werken, hebben veel nijpender problemen dan dat ze niet kunnen lezen. We vergeten soms het momentum te peilen.'

De themagroep Armoede zei het stelliger en gooide twee knuppels in het hoenderhok: 'Als ouders grote problemen hebben, laat ze dan met rust. Val ze niet lastig met iets waaraan ze op dat moment geen aandacht kunnen geven. Erken bovendien dat je als professional niet altijd weet wat ouders nodig hebben. Kijk en luister naar hen en heb de moed om je programma los te laten.'

Maatwerk is dus het devies. En die magische match tussen gezin en vrijwilliger of professional? Die kun je sturen, weet Anja Bijl (Stichting Lezen & Schrijven): 'Mensen ervaren een klik als ze het gevoel hebben dat er naar hen wordt geluisterd.'

Gebruik ambassadeurs

Laaggeletterde ouders bereiken lukt het beste via ... laaggeletterde ouders. Benut ambassadeurs uit de eigen groep. Zo kreeg een Drents taalproject voor woonwagengebouwen pas voet aan de grond door samenwerking met enkele kampers.

Verander zelf

Al na de lezing van Venhoeven wierp David Kranenburg (Actief Ouderschap) de vraag op: 'We hebben het nu wel over ouders, maar hoe krijgen we professionals in beweging?' In zijn themagroep leidde dit tot nog een knuppel: 'Leer om op je handen te zitten als professional. Ouders hebben zelf al veel kennis. Er is dus een gedragsverandering bij ons nodig, we moeten ons niet opstellen als betweters die weten wat goed is voor anderen.' Uit de themagroep van Roel van Steensel bleek bovendien dat er vaak al veel professionals betrokken zijn bij een gezin. Samenwerking tussen professionals is daarom van groot belang.

In haar afsluiting van de middag haakte Gerlien van Dalen daarbij aan, niet met een knuppel, maar een 'handkus', ontleend aan Hella Haasse: 'Er verandert niets, er kan niets veranderen, wanneer wij niet zelf veranderen.' In 2020 zijn er 366 dagen om daar werk van te maken.

'Leer om op je handen te zitten als professional. Ouders hebben zelf al veel kennis. Er is dus een gedragsverandering bij ons nodig, we moeten ons niet opstellen als betweters die weten wat goed is voor anderen.'

David Kranenburg (Actief Ouderschap)

